

*І. Ю. Зайцева,
д. е. н., доцент, завідувач кафедри фінансів,
Українська державна академія залізничного транспорту, м. Харків*

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СКЛАДОВОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

I. Zaitseva,
Doctor of Economics, associate professor, manager of department of finances,
Ukrainian state academy of railway transport, Kharkiv

FORMING OF SYSTEM INDEXES WHICH CHARACTERIZE FINANCIAL CONSTITUENT OF ECONOMIC SECURITY OF TRANSPORT ENTERPRISES

У статті визначено, що існуючі підходи стосовно складу та класифікації факторів, що так чи інакше впливають на формування фінансової складової економічної безпеки підприємства характеризуються надмірним узагальненням, а це не сприяє кількісній деталізації та оцінці ступеня впливу кожної окремої складової. Автором систематизовано фактори, що впливають на формування фінансової складової економічної безпеки підприємства.

In the article certainly, that existent approaches concerning to composition and classifications of factors which in any case influence on forming of financial constituent of economic security of enterprise characterized surplus generalization, and it is not instrumental in the quantitative working out in detail and estimation of degree of influence of every separate constituent. An author is systematize factors which influence on forming of financial constituent of economic security of enterprise.

Ключові слова: загроза, ризик, небезпека, економічна безпека, фінансова складова економічної безпеки, недружнє поглинання, рейдерство.

Key words: threat, risk, danger, economic security, financial constituent of economic security, unfriendly absorption, reyderstvo.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Формалізація суттєвих та несуттєвих небезпек дозволяє оцінити реальні загрози підприємств, середовищем виникнення яких можуть бути як зовнішня, так і внутрішня сфери. Саме оцінка загроз дозволяє виокремити фактори, що впливають на формування фінансової складової економічної безпеки. Необхідним етапом формування фінансової складової економічної безпеки є визначення та формалізація сукупності її параметрів, що слугують індикаторами стану підприємства з позицій фінансової захищеності підприємства та прогнозу тенденцій його розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Сучасні науковці не мають одностайності поглядів стосовно складу та класифікації факторів, що так чи інакше впливають на формування фінансової складової

вої економічної безпеки підприємства. Крім того, як правило, вони сформовані з урахуванням складу факторів, що визначають стан економічної безпеки підприємства. Так, вітчизняна законодавча база виокремлює та класифікує фактори за напрямками, що, на нашу думку, є узагальненим визначенням та не сприяє їх деталізації з метою кількісного оцінювання. На сучасному етапі розвитку теорії ризику, деякі вчені розглядають фактори формування фінансової складової економічної безпеки з позицій їх ризикованості, що обумовлено як особливостями функціонування підприємств в умовах невизначеності, так і багатогранністю самого визначення "ризик". У працях В. Романова, О. Бутуханова та інших під ризикоутворюючими факторами розуміють сутність процесів чи явищ, що сприяють виникненню того чи іншого ризику, і визначає їх характер [1]. Загальні принципи класифікації ризикоутворюючих факторів є їх поділ на: зовнішні, що виникають за межами підприємства; внутрішні, що виникають у процесі здійснення господарської діяльності підприємства.

Т.Б. Кузенко за джерелами виникнення небезпек сукупність факторів розподіляє на об'єктивні, що зумовлені змінами механізмів економічних, фінансових відносин міжнародними і міждержавними угодами, діями окремих держав, змінами економічних і фінансових механізмів у державі, природним явищами тощо; та суб'єктивні, що, в свою чергу, можуть бути внутрішнього та зовнішнього походження. Відповідно, зовнішні суб'єктивні чинники пов'язано із спекуляціями цінними паперами, агресивним надбанням акцій фірми конкурентами, ціновою конкуренцією суперників, шахрайствами з боку окремих підставних фірм і фізичних осіб тощо, а внутрішні — пов'язані з недостатнім менеджментом фінансово-економічних служб, маркетингу й адміністративного менеджменту підприємства [2; 3]. Даний підхід дещо деталізує сукупність чинників формування фінансової безпеки підприємства, проте, на нашу думку, не в повній мірі відображає основне призначення фінансів підприємства. Цікавим є підхід Н.В. Зачосової, яка для виділення основних факторів впливу на формування економічної безпеки підприємства поєднала класифікаційні ознаки, що характерні для понять "загроза", "ризик" та "небезпека" [4, с. 9]. Дана система класифікації є узагальненою та характеризує загрози, що є характерними для всіх рівнів прояву безпеки в цілому, проте, на нашу думку, при формуванні системи факторів, що впливають на фінансову безпеку підприємства необхідно їх класифікувати з точки зору кількісної оцінки, що слугуватиме достовірністю отриманих результатів оцінки стану фінансової безпеки та надасть можливості її прогнозу в майбутньому.

Таким чином, спільним в усіх вищевказаних положеннях є узагальнення усієї сукупності факторів за сферою виникнення, проте такої видової ознаки недостатньо для встановлення ієрархічних зв'язків між сукупністю елементів системи фінансової складової економічної безпеки підприємства.

У дослідженнях О.І. Барановського наведено детальну класифікацію загроз фінансовій складовій економічної безпеки [5, с. 59—60]. Дана система є узагальненням існуючих теоретико-методичних положень сучасності, проте в більшій мірі є характерною для мега-, меза- та макроекономічного рівнів формування фінансової складової економічної безпеки.

Інша група авторів, досліджуючи види чинників, що впливають на формування економічної безпеки, виокремлюють наступні: залежно від можливостей запобігання: форс-мажорні та нефорс-мажорні чинники; за вірогідністю настання: явні, видимі і латентні; за джерелами виникнення: об'єктивні і суб'єктивні; за можливостями прогнозування: передбачувані та не передбачувані; залежно від величини втрат: зухвали труднощі, значні загрози, катастрофічні небезпеки; за ступнем ймовірності: неймовірні, малоймовірні, ймовірні, вельми ймовірні, цілком ймовірні; за ознакою віддаленості загрози: безпосередня, близька (до 1 року), далека (більше одного року); за просторовою ознакою: на території підприємства, на території регіону країни, на зарубіжній території [6, с. 72].

З точки зору прояву фінансової складової економічної безпеки, на рівні підприємства більшість вітчизняних і закордонних вчених виокремлюють два основних блоки: перший, що характеризує внутрішні загрози; другий — зовнішні загрози. Відповідно, внутрішні

загрози — це загрози, пов'язані з господарською діяльністю підприємства, а зовнішні — характеризують його зовнішнє середовище функціонування та розвитку. Зокрема, в праці Р.С. Папехіна зазначено, що основними зовнішніми факторами впливу на формування фінансової безпеки є: закупівля акцій, боргів підприємства недоброзичливими партнерами; наявність суттєвих фінансових боргів у підприємства; нерозвиненість ринків капіталу та їх інфраструктури; недостатньо розвинене правове поле захисту інвесторів та дотримання законодавства; криза грошової та фінансово-кредитної систем; нестабільність економіки; недосконалість механізмів формування економічної політики держави. Відповідно, до внутрішніх — випадкові чи умисні помилки менеджменту в галузі управління фінансами підприємства, пов'язані з вибором стратегії підприємства; управління та оптимізація активів і пасивів підприємства (розробка, впровадження і контроль за управлінням дебіторської та кредиторської заборгованостей, вибір інвестиційних проектів та джерел їх фінансування, оптимізації амортизаційної і податкової політик) [7, с. 16—17].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є систематизація факторів, що впливають на формування фінансової складової економічної безпеки підприємства.

РЕЗУЛЬТАТИ

На наш погляд, слід підтримати точку зору В.О. Ареф'єва [8], який вважає, що розглянуті вище підходи характеризуються надмірним узагальненням, а це не сприяє кількісній деталізації та оцінці ступеня впливу кожної окремої складової. Проте, не дивлячись на, здавалося б, повний перелік загроз фінансовій складовій економічної безпеки, на наш погляд, вказаними авторами не враховується такі важливі загрози, як загорза недружного поглинання та загроза рейдерства. Основною відмінністю запропонованого підходу до класифікації факторів, що впливають на формування фінансової складової економічної безпеки підприємства є, перш за все, виділення таких факторів як недружнє поглинання та рейдерство за такою класифікаційною ознакою як природа виникнення. Ігнорування можливості недружного поглинання та рейдерства, а також відсутність превентивних заходів щодо захисту підприємства від них, в нинішній економіко-політичній ситуації країни, створює усі передумови для дестабілізації фінансової діяльності підприємства. Так, за фінансовою складовою до найважливіших чинників, що вказують на рівень захисту підприємства від недружного поглинання, на нашу думку, доцільно віднести: наявність/відсутність крупної кредиторської заборгованості у структурі активів підприємства; наявність/відсутність на підприємстві "підконтрольної" кредиторської заборгованості; наявність/відсутність фактів правопорушень підприємством податкового законодавства; наявність/відсутність фактів виведення прибутку в підконтрольні менеджерам підприємства структури шляхом трансферного ціноутворення в холдингу або шляхом завищення/заниження цін; наявність/відсутність фактів виведення активів з підприємства в підконтрольні менеджерам структури або розпродаж активів за заниженими ціна-

ми з присвоєнням різниці; наявність/відсутність проведення регулярного аудиту на підприємстві.

З метою усунення існуючих недоліків та врахування досвіду провідних вчених пропонується систематизувати фактори, що впливають на формування фінансової складової економічної безпеки підприємства наступним чином:

- 1) за місцем виникнення: транснаціональні, глобальні, внутрішні, зовнішні;
- 2) за реальністю: існуючі, що формуються, потенційні, очікувані, примарні;
- 3) за стійкістю: постійні, раптові, миттєві, прогнозовані;
- 4) за терміном дії: довгострокові, середньострокові, поточні, тимчасові, постійні;
- 5) за характером впливу: прямі, безпосередні, опосередковані, домінуючі;
- 6) за видом: внутрішньо-економічні, зовнішньоекономічні, соціально-політичні, техногенні, природні, управлінсько-правові, антропогенні;
- 7) за ступенем небезпеки: з високим ступенем ризику, з середнім ступенем ризику, з низьким ступенем ризику, безризикові;
- 8) за масштабами впливу: загальнонаціональні, локальні, індивідуальні, групові;
- 9) за способом визначення загроз: приховані, явні;
- 10) за характером спрямування: прямі, непрямі;
- 11) за можливостями передбачення загроз: прогнозовані, непрогнозовані;
- 12) за ймовірністю: імовірні, малоімовірні, досить імовірні, цілком імовірні, не імовірні;
- 13) за природою виникнення: політичні, кримінальні, конкурентні, контрагентні, рейдерські, недружнього поглинання;
- 14) за функціональним призначенням: інтелектуально-кадрові, правові, адміністративно-управлінські, інвестиційно-інноваційні, виробничі.
- 15) за ступенем реалізації: нереалізовані, частково реалізовані, реалізовані.

Першочерговою видовою ознакою класифікації факторів, що впливають на формування фінансової безпеки є поділ їх на прогнозовані та не прогнозовані. До прогнозованих факторів слід віднести ті, що можна передбачити (невизначеність інформаційного середовища є мінімальною) та не прогнозовані, що спричинені глобалізаційними перетвореннями та виникають на рівні національної безпеки. Саме тому необхідно розглядати альтернативні варіанти формування фінансової безпеки, що враховуватиме сталий, песимістичний та оптимістичний прогнози.

ВИСНОВКИ

Ефективність формування фінансової безпеки у значній мірі залежить від чіткості визначення базових методичних елементів, які були сформовані нами на основі узагальнення доробку вітчизняних та закордонних науковців, що дозволило обґрунтувати власне визначення фінансової безпеки, сформувати алгоритм її гарантування та доповнити класифікацію факторів як передумову удосконалення управління фінансовою безпекою підприємства.

Література:

1. Романов В.С., Бутуханов А.В. Рискообразующие факторы: характеристика и влияние на риски // Моде-

лирование и Анализ Безопасности, Риска и Качества в Сложных Системах: Труды Международной Научной Школы МА БРК. — СПб.: НПО "Омега", 2001. — С. 222—225.

2. Кузенко Т.Б. Планирование экономической безопасности предприятий. — К.: Европ. ун-т, 2004. — 170 с.

3. Кузенко Т.Б. Управление финансовой безопасностью предприятия: методичный аспект / Т.Б. Кузенко, Н.В. Сабліна, О.Ю. Литовченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. — № 29. — Х., 2010. — С. 119—124.

4. Зачосова Н.В. Класифікація загроз сталості економічної безпеки компаній з управління активами / Н.В. Зачосова // Економіка. Фінанси. Право. — К. — 2010. — № 3. — С. 7—12.

5. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія. — К.: Київ. нац. торг-екоп. ун-т, 2004. — 759 с.

6. Живко М.А., Босак Х.З. Основні чинники інформаційної безпеки підприємства / М.А. Живко, Х.З. Босак // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 8 (98). — С. 67—73.

7. Папехин Р.С. Факторы финансовой устойчивости и безопасности предприятия [Электронный ресурс]: диссертация ... канд. экон. наук: 08.00.10 / Папехин Роман Сергеевич. — Волгоград, 2007. — 176 с. — Режим доступа: <http://sigla.rsl.ru>

8. Ареф'єв В.О. Концептуальні підходи щодо управління фінансовою безпекою підприємства на стратегічному та тактичному рівнях [Текст] / В.О. Ареф'єв // Бізнес Інформ. — № 12. — 2011. — С. 74—76.

References:

1. Romanov, V.S. and Butukhanov, A.V. (2001), "Riskform factors: description and influence on risks", Design and analysis of safety, risks and internalss in difficult systems: Labours of International scientific school of MA BRK, pp. 222—225.

2. Kuzenko, T.B. (2004), "Planning of economic security of enterprises", European university, Kyiv, Ukraine.

3. Kuzenko, T.B. Sablina N.V., and Litovchenko O.Y. (2010), "Management of enterprise financial safety: methodical aspect", Announcer of economy of transport and industry, vol. 29, pp. 119—124.

4. Zachosova, N.V. (2010), "Classification of threats of constancy of economic security of companies is on the management of assets", Economy. Finances. Right, vol. 3, pp. 7—12.

5. Baranowski, O.I. (2004), "Financial security in Ukraine (assessment methodology and tools support)", KNTEU, Kyiv, Ukraine.

6. Zhyvko, M.A. and Bosak, H.Z. (2009), "The main drivers of enterprise information security", Actual problems of economy, vol. 8 (98), pp. 67—73.

7. Papehyn, R.S. (2007), "Factors financial stability and security enterprise", Abstract of Ph.D. dissertation, Finance, monetary circulation and credit, Academy of Labour and Social Affairs, Volgograd, Russian Federation.

8. Arefyev, V.O. (2011), "Conceptual approaches to the management of financial security on a strategic and tactical level", Business Inform, vol. 12, pp. 74—76.

Стаття надійшла до редакції 12.08.2014 р.